

1. **DĄBROWSKA Maria** (1889-1965), powieściopisarka, nowelistka, eseistka, dramaturg, autorka prozy wspomnieniowej i dzienników. Uczyła się w prywatnych szkołach średnich w Kaliszu i Warszawie. Studiowała następnie nauki przyrodnicze oraz filozofię i socjologię w Brukseli i Lozannie. Sympatyczka ruchu ludowego i spółdzielczego. W niepodległej Polsce pracowała w Ministerstwie Rolnictwa i Reform Rolnych, po otrzymaniu nagrody państwowej za *Noce i dnie* (1933) poświęciła się wyłącznie pracy pisarskiej. Lata okupacji hitlerowskiej spędziła w Warszawie, po wojnie Uniwersytet Warszawski przyznał jej tytuł doktora honoris causa (1957), otrzymała też wiele wyróżnień i nagród literackich (w tym państwową w 1955). Opublikowała m.in. opowiadania: *Uśmiech dzieciństwa*, 1923, *Ludzie stamtąd*, 1926, *Marcin Kozera*, 1927, *Znaki życia*, 1938, *Gwiazda zaranna*, 1955; epopeję *Noce i dnie*, t.1-4, 1932-34; kilka dramatów, utwory publicystyczne i wspomnieniowe, *Szkice o Conradzie*, 1959; pośmiertnie *Przypadki człowieka myślącego*, 1970 (w opracowaniu Ewy Korzeniewskiej) oraz *Dzienniki*, 1.1-5, 1989 (w oprac. i wyborze Tadeusza Drewnowskiego).
Twórczość rozległa, gatunkowo i tematycznie, wychodząca od pozytywistycznego wzorca literatury (wczesne opowiadania dla młodzieży, dramaty historyczne np. *Geniusz sierocy*), zmierzająca w stronę nowoczesnego realizmu *Nocy i dni*. Po wojnie próbowała zmierzyć się z nową rzeczywistością i socrealistycznym wzorcem literatury (jak np. w opowiadaniu *Na wsi wesele* z tomu *Gwiazda zaranna*). W ostatnich latach życia poszukiwała nowej formy wypowiedzi artystycznej (w nie ukończonych *Przypadkach człowieka myślącego*). Dużym wydarzeniem literackim było wydanie obszernego wyboru jej *Dzienników** dociekliwych, odważnych i szczerych zapisków prowadzonych przez całe dorosłe życie. Dorobek literacki **D.** na trwałe związany jest z dziejami narodowymi, odzyskaniem niepodległości, i problemami życia społecznego, psychiką (mentalnością) i obyczajowością polską. Owoc talentu i efekt szerokiego, nie zaściankowego korzystania z dorobku europejskiej filozofii (Dürkheim i Bergson, Freud i Abramowski) i literatury XX w. (Joseph Conrad, Marcel Proust, Tomasz Mann).
2. **HERBERT Zbigniew** (ur. 1924), poeta, dramaturg, eseista. W czasie wojny uczęszczał na tajne komplety gimnazjalne i uniwersyteckie, brał udział w ruchu oporu lwowskiej AK- Po wojnie studiował w Krakowie i Toruniu prawo i ekonomię. Debiutował na łamach prasy w 1948. Pierwszy tom wierszy opublikował dopiero na fali popaździernikowej „odwilży” politycznej 1956, choć należy do pokolenia Baczyńskiego i Różewicza. Jeden z najbardziej znanych w świecie poetów polskich. Wydał tomy wierszy: *Struna światła*, 1956, *Hermes, pies i gwiazda*, 1957, *Studium przedmiotu*, 1961, *Napis*, 1969, *Pan Cogito*, 1974, *Raport z oblężonego miasta*, Paryż 1983, *Elegia na odejście*, 1990, *Rovigo*, 1992; eseje *Barbarzyńca w ogrodzie*, 1962, *Martwa natura z wędzidłem*, 1993 oraz *Dramaty*, 1970.
Główną formą wyrazu poetyckiego stała się w tej twórczości parabola, filozoficzna lub moralistyczna przypowieść snuta na bogatym materiale kulturowym, historyczno-mitologicznym i literackim. Poezja ta jest uwrażliwiona na konflikty moralne epoki totalitarnych systemów politycznych i współczesnych doświadczeń cywilizacyjnych, co poeta wyraźnie podkreśla, używając wielkiej metafory lub aluzji literacko-historycznej, jako środka wyrazu, a nie punktu dojścia, ostatecznego celu artystycznej ekspresji. Tworzywa dla poetyckich obrazów dostarczają wielkie, powszechnie znane mity kultury basenu Morza Śródziemnego, dzieła sztuki z różnych epok, wybitne postacie historyczne czy literackie (np. w znanych wierszach: *Powrót prokonsula*, *Apollo i Marsjasz*, *Tren Fortynbrasa*, *Dlaczego klasycy*). Często też elementarne zjawiska „natury”, a także zwyczajne przedmioty stają się punktem wyjścia do rozważań o złożonej i paradoksalnej istocie bytu. Szacunek dla tradycji (tak widoczny w tomach jego esejów literackich) łączy poeta z nowoczesnością środków wyrazu (wiersz wolny, refleksyjny, bez „wędzideł” rymów), postulatami formy klarownej i oszczędnej. Dorobek przeszłości jest ważny, stanowi jeden z punktów orientacyjnych w teraźniejszości. Zaś skupienie na zagadnieniach filozoficzno-moralnych nie wyklucza tak charakterystycznej dla tego poety potrzeby humoru, zmysłu ironii, a nawet przekory wobec pewnych tradycyjnych tematów, rekwizytów sztuki oraz dnia dzisiejszego.

3. **KOCHANOWSKI Jan** (1530-1584), poeta, najwybitniejszy polski artysta słowa epoki renesansu. Wywodził się ze średnio zamożnej rodziny szlacheckiej. Rozpoczął drogę literacką jako poeta łaciński (tworzył po łacinie do końca życia, m.in. piękne *Elegie*, które doczekały się błyskotliwego przekładu Leopolda Staffa), ale zyskał sławę jako twórca polskiego języka poetyckiego. Dojrzały okres twórczości Kochanowskiego przyniósł m.in.: *Pieśni, Fraszki, Treny, Psalterz Dawidów*, a także tragedię *Odprawa posłów greckich*. Już współcześni uznali wielkość jego poetyckiego kunsztu, niedoścignęło go artyzmu, cenionego przez kolejne pokolenia twórców i czytelników. Jan Kochanowski był pierwszym poetą polskim, który wykazywał nowożytną (...) świadomość uczestnictwa literatury, poezji w życiu. Obdarzała ona ludzi nieśmiertelnością, ale nie mniej ważne, iż z nią łatwiej było żyć. Wyrażała ona ich niepokoje, wielkie, dotyczące fundamentalnych spraw ludzkiej egzystencji - pisał Janusz Pelc - i małe, codzienne. Myślom utrapionym przynosiła ochłodę w zabawie i w kontemplacji. Ukazywała piękno świata, piękno uroków życia, zewnętrzne i wewnętrzne piękno człowieka, bogactwo myśli ludzkiej i urodę wyrażającego ją słowa. Te walory poezji twórcy *Trenów* tak określił w swoich paryskich wykładach Adama Mickiewicza: Kochanowski pisał dla tych, którzy zawsze reprezentują lud, to znaczy dla publiczności, dla warstwy kierującej narodem; musiał tedy wziąć formę pieśni gminnej i podnieść ją do godności klasycznej.

4. **KONOPNICKA Maria**, z domu Wasiłowska (1842-1910), poetka, nowelistka, pisarka dla dzieci, krytyk, publicystka, tłumaczka. Dzieciństwo i młodość spędziła w Kaliszu oraz na pensji w Warszawie (1855-56). W 1862 poślubiła ziemianina Jarosława Konopnickiego i zamieszkała w majątku Bronów pod Łęczycą. Zagrożona represjami po powstaniu styczniowym wyjechała do Drezna, po roku osiadła na wsi wychowując sześcioro dzieci. Po 1890 przebywała w Niemczech, Austrii, Szwajcarii i we Włoszech. Współorganizowała protest opinii światowej przeciw pruskim represjom wobec dzieci polskich we Wrześni. W 1903 otrzymała w darze od narodu dworek w Żarnowcu. Wydała m.in. tomy wierszy: *Poezje?* 1881, 1883, 1887, 1896, *Linie i dźwięki*, 1897, *Italia*, 1901, *Drobiazgi z podróży* 1903, *Śpiewnik historyczny*, 1904, *Ludziom i chwilom*, 1905, *Nowe pieśni*, 1905, *Głosy ciszy*, 1906, *Przez głębinę*, 1907, *Imagina* 1913; poemat epicki *Pan Balcer w Brazylii*, 1910; nowele: *Cztery nowele*, 1898, *Moi znajomi*, 1890, *Na drodze*, 1893 (tu *Mendel Gdański* i *Nasza szkapka*), *Nowele*, 1897, *Ludzie i rzeczy*, 1898 (tu *Miłosierdzie gminy*), *Na normandzkim brzegu*, 1904; szkice reportażowe: *Za kratą*, 1886, *Obrazki więzienne*, 1887-88; książki dla dzieci: *O krasnoludkach i sierotce Marysi*, 1896, *O Janku Wędrowniczu*, 1893, *Na jagody*, 1903; krytyka literacka: *O Adamie Asnyku słów kilka*, 1897, *Portrety piórem*, 1898, *Mickiewicz, jego życie i duch*, 1899, *Szkice*, 1905, *O „Beniowskim”*, 1909. POEZJE autorki były inspirowane poetyką romantyczną i wyrażały tendencje pozytywistyczne, odwołując się do społeczno-dydaktycznych dążeń epoki. Najbardziej trwale okazały się jej wiersze stylizowane na pieśni ludowe, m.in. cykl: *Wieczorne pieśni, Na fujarce, Z łak i pól, Łzy i pieśni, Po rosie, Pieśni bez echa*. Pisała także wiersze nawiązujące do tradycji biblijnych, romantycznych, a także rodzących się prądów - symbolizmu i parnasizmu. Zainteresowania społeczne pisarki znalazły najpełniejszy wyraz, poza nowelistyką, w poemacie epickim *Pan Balcer w Brazylii* ukazującym dolę emigrantów polskich, jak i w książkach dla dzieci.

5. **LEŚMIAN Bolesław**, właśc. **Lesman** (1877 lub 1878-1937), poeta, prozaik, eseista, tłumacz. Dzieciństwo i młodość spędził na Ukrainie. Studiował prawo w Kijowie, przez kilka lat przed pierwszą wojną światową przebywał we Francji 1903-06 oraz 1912-14. Współpracował z „Chimerą” Zenona Przesmyckiego (Mirama). W czasie wojny był w Łodzi kierownikiem literackim Teatru Polskiego. Po wojnie pracował jako notariusz w Hrubieszowie i Zamościu. Członek Polskiej Akademii Literatury od 1933. Ostatnie lata życia spędził w Warszawie. Wydał tomy poetyckie: *Sad rozstajny*, 1912, *Łąka*, 1920, *Napój cienisty*, 1936 oraz prozatorskie dla młodzieży: *Klechdy sezamowe*, 1912, *Przygody Sindbada Żeglarza*, 1913; pośmiertnie: tom *Dziejba leśna*, 1938, *Klechdy polskie*, Londyn 1956, wyd. krajowe 1959, a także *Szkice literackie*, 1959, *Z pism Bolesława Leśmiana*, t. 1-2, komentarz i oprac. J. Trznadel, 1959-65, *Poezje wybrane*, oprac. i wstęp J. Trznadel w serii Biblioteki Narodowej, 1974; patrz także M. Głowiński *Zaświat przedstawiony. Szkice o poezji Leśmiana*, 1981. POEZJE tego poety, nie zawsze doceniane za życia autora należą obecnie do kanonu klasyki poezji polskiej XX w. Pierwsze wiersze pisał po., rosyjsku, a potem pod wpływem poetów Młodej Polski, lecz już teksty z debiutanckiego tomu *Sad rozstajny*, a zwłaszcza późniejsze utwory, były wyrazem bardzo samodzielnej i oryginalnej postawy w widzeniu świata, człowieczej doli i przyrody. Postawy

niezależnej od aktualnych prądów i mód, jakie panowały w poezji polskiej tamtych czasów (np. Awangarda krakowska, grupa Skamandra). Już w 1920 Karol Irzykowski napisał proroczo: **Ta lektura przypomina coś znanego, ale nie pewne treści, tylko pewien gatunek wrażeń. Ten mianowicie, którego się doznawało niegdyś przy pierwszej lekturze klasycznych utworów poetyckich, kiedy to takie „szczęśliwe” utwory utożsamiały się jeszcze z poezją w ogóle. Jest to wrażenie dobrze ufundowane, pewne siebie, wrażenie szlachetnego kruszcu, wrażenie wysokiej rangi. Takie ballady jak oszalamiający „Swidryga i Midryga”, „Dąb”, „Pila”, Ballada dziadowska” mogłyby od razu powędrować do wypisów gimnazjalnych.** Istotnie, liryki, erotyki i ballady L. pełne są delikatnego humoru i ironii, czasem nawet rubasznego dowcipu czy też gry słów (był mistrzem w tworzeniu słów dotąd nie istniejących - neologizmów). Mają nastrój pysznej zabawy słownej, a mówią jednak zawsze o sprawach najważniejszych życia ludzkiego, o podstawowych niepokojach i dramatach istnienia. Widać tu wpływy filozofii Henri Bergsona i Fryderyka Nietzschego, lecz tylko jako punkt wyjścia do samodzielnych przemyśleń. Głównym tematem są dylematy egzystencjalne, szukanie sensu życia, motywy nicości i śmierci, ujmowane w duchu tragicznego humanizmu: podstawowym problemem dla człowieka jest sam człowiek (np. wiersze *Szewczyk*, *Garbus*, *Zakłęcie*, *Dziewczyzna*). Z czasem pogłębieniu ulega w tych tekstach tonacja elegijna, ciemna, gorzka i posępna, przejście od rubasznego i witalnego humoru w stronę balladowej groteski o ironiczno-tragicznym zabarwieniu (np. *Dwaj Macieje*, *Sen wiejski*)

6. **MICKIEWICZ Adam** (1798-1855), najwybitniejszy poeta polski. Wywodził się z rodziny drobnoszlacheckiej. Podczas studiów na Uniwersytecie Wileńskim należał do grona założycieli stowarzyszeń młodzieży, m.in. Towarzystwa Filomatów, aresztowany później pod zarzutem udziału w spisku i zesłany do Rosji, skąd (1829) udał się na emigrację do Paryża. Zmarł w Stambule (Konstantynopolu), gdzie pod koniec życia wspomagał rozbudowę polskich oddziałów, mających u boku Turcji walczyć z Rosją. Twórczość Mickiewicza otworzyła nową epokę w poezji polskiej - jego dzieła zadecydowały o zwycięstwie romantyzmu w sporze ze zwolennikami klasycyzmu, wywierając wpływ na wiele następnych pokoleń. Poetyckim manifestem romantyzmu były *Ballady i romanse*, 1822, powieści poetyckie *Grażyna*, 1823, *Konrad Wallenrod*, a zwłaszcza poemat dramatyczny *Dziady*. Szczególne miejsce w polskiej kulturze zajął epos narodowy *Pan Tadeusz*, 1834; utwór ten właściwie zamknął twórczość literacką Mickiewicza, który przez ostatnie 20 lat życia zajmował się działalnością publiczną, m.in. jako wykładowca literatur słowiańskich w CoUege de France, a także redaktor „Trybuny Ludów” Przez falka lat związany był z Kołem Andrzeja Towiańskiego
7. **MIŁOSZ Czesław** (ur. 1911), poeta, prozaik, eseista, tłumacz. Studiował prawo na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie, współzałożyciel grupy poetyckiej Żagary. Pracował w Polskim Radiu w Wilnie i Warszawie. Podczas okupacji brał udział w konspiracyjnym życiu kulturalnym. Po wojnie w służbie dyplomatycznej, w 1950 pozostał w Paryżu, potem wyjechał do Berkeley w USA i pracował jako profesor literatur słowiańskich na Uniwersytecie Kalifornijskim. Laureat wielu nagród międzynarodowych, w tym Nagrody Nobla, 1980. Wydał min. wiersze: *Poemat o czasie zastygłym*, 1933, *Trzy zimy*, 1936, a po wojnie *Ocalenie*, 1945, *Traktat poetycki*, 1957, *Król Popiel i inne wiersze*, 1962, *Gdzie wschodzi słońce i kędy zapada*, 1974, *Hymn o perle*, 1983, *Dalsze okolice*, 1991; powieści: *Zdobycie władzy*, 1953, *Dolma\l\ss^H9\$5pfQstf& Zniewolony umysł*, 1950, *Widzenie nad zatoką San Francisco*, 1969, *Historia literatury polskiej*, 1969, *Prywatne obowiązki*, 1972; wspomnienia: *Rodzinną Europą*, 1959, *Rok myśliwego*, 1992, a także liczne przekłady (m.in. tekstów biblijnych) i antologie. Już w pierwszych wierszach tego poety dochodzi do głosu świadomość kryzysu społecznego oraz przeczucie zagrożenia świata przez powstające ustroje totalitarne, nadciągającą wojnę i rozprzestrzenianie się kultury masowej. Wraz z Żagarystami (m.in. Aleksander Rymkiewicz i Jerzy Zagórski) tworzył nurt katastroficzy w poezji polskiej lat 30. Zapowiedź nadciągającej Apokalipsy sasiaduje tu z tęsknotą za klasycznym ładem, lęk o przyszłość cywilizacji z pochwałą życia i przyrody. Poeta próbuje sformułować własną poetycką i życiową postawę: stoicką i heroiczną zarazem. ,
8. **MROŻEK Sławomir** (ur. 1930), wybitny dramatopisarz, a także prozaik, satyryk i rysownik. Popularność zyskał bezpośrednio po debiucie jako autor opowiadań satyrycznych (m.in. *Półpancerze praktyczne*, 1953, *Słoń*, 1957, *Wesele w Atomicach*, 1959). Prawdziwym jednak polem dokonań pisarskich Mrożka okazał się dramat, który przyniósł mu międzynarodowe uznanie, m.in.: *Policja*,

1958, *Zabawa*, *Śmierć porucznika*, *Tango*, 1965, *Emigranci*, *Portret*, 1988. Swoją drogę twórczą, rozpoczął od uprawiania dziennikarstwa i satyry. Umiejętności wychwytywania paradoksów życia społecznego dowiódł w redagowanej przez siebie rubryce „Postępowiec” (w pismach: „Od A-Z”, „Dziennik Polski” i „Życie Literackie”), a także w cyklach rysunków satyrycznych publikowanych w „Przekroju” *Polska w obrazkach*, *Przez okulary Sławomira Mrożka*). Pasją autora stało się ujawnianie prowincjonalnej świadomości konfrontowanej cywilizacją europejską i nowoczesną techniką. **Humor Mrożka** - pisał Jan Błoński - **miał zawsze dwa oblicza. Pisarz mówił naprzód: jesteście śmieszni, bo powtarzacie stare gesty, puste słowa. Wszystko już było. (...) Ale jego humor miał także drugą twarz. Odślaniała się nie wtedy, kiedy mówił, że, wszystko było, ale wtedy, kiedy podsuwał, że wszystko będzie. Że nie ma niczego, co by się zdarzyć nie mogło. Fantastyka lęku jest głębszym, oryginalniejszym źródłem tej twórczości. Od takiego humoru ciarki chodzą po grzbiecie, ponieważ zwiastuje on obecność potworów.** Dramaturgia Mrożka rządzi się żelazną logiką wewnętrzną. Dramaturg gromadzi wydarzenia, jak przesłanki do przeprowadzenia z góry określonego dowodu - stąd też często określano jego dramaturgię mianem teatru **logicznej wyobraźni**.

9. **ORZESZKOWA Eliza** z d. *Pawłowska* (1841-1910), powieściopisarka, nowelistka i publicystka. Córką zamożnych ziemian. Uczyła się na pensji w Warszawie 1852-57 gdzie koleżanką jej była Maria Konopnicka. Od 1858 do 1863 mieszkała w majątku męża pod Kobryniem prowadząc działalność oświatową wśród ludu. Brała udział w służbach pomocniczych powstania styczniowego (m.in. ukrywała w swym mieszkaniu R. Traugutta). Po zesłaniu męża na Syberię wróciła do Miłkowszczyzny. Od 1869, po uzyskaniu rozwodu, zamieszkała w Grodnie i podjęła działalność literacką. W swym bogatym literackim dorobku poruszała ważne problemy życia (społecznego i narodowego w powojennej Polsce: Była zwolenniczką -pozytywizmu, wyznawała idee pracy organicznej, pracy u podstaw, oświaty dla ludu. Literatura powinna walczyć ze złem, b prawa kobiet (powieść *Marta*), wychowywać i kształcić, pokazywać bohaterów pozytywnych, oddanych pracy dla innych, dla wspólnego dobra. Pisała w swych opowiadaniach (np. wybór w tomie *Z różnych sfer*, t. 1-3) i powieściach o życiu warstw najuboższych, upośledzonych, poniżonych i skrzywdzonych mieszkańców przedmieść, zaułków, poddaszy; a także ludziach różnych stanów-i zawodów; szlachcie|chłopach i inteligentach, Polakach, Białorusinach i Żydach, ludziach szlachetnych i tych, których należało mocno potępiać za lekkomyślność- brak uczuć społecznych czy patriotycznych. Wprowadziła do literatury wraz z innymi pozytywistami nieznaną dotąd obraz społeczeństwa polskiego. Pod koniec życia rozczarowana do hasła pozytywizmu zwraca się ku problematyce¹ religijnej, etycznej i psychologicznej. Była popularna w kraju i za granicą (przekłady na ponad 20 języków). Wydała m.in.: *Pamiętnik Wacławy*, 1871, *Pan- Graba*, *Na dnie sumienia*, 1873, *Marta*, 1873, *Eli Makower*, 1875, *Meir Ezofowicz*, 1878, *Widma*, 1881, *Sylwek Cmentarnik*, 1882, *Pierwotni*, 1884, *Niziny*, 1885, *Dziurdziowie*, 1885>*Nad Niemnem*, 1888, *Cham*, 1888, *Bene nati*, 1891, *Dwa bieguny*, 1893, *Australczyk*, 1896, *Argonaucci*, 1900, *Ad astra*, 1904, *Gloria victis*, 1910; pośmiertnie: *Listy zebrane*, oprac. Edmund Jankowski t. 1-9, 1954-81, *Pisma krytycznoliterackie*, 1959, *O sobie* (pamiętnik), wstęp Julian Krzyżanowski, 1974.
10. **PRUS Bolesław**, właśc. **Aleksander Głowacki** (1847-1912), powieściopisarz i nowelista. Po wczesnej stracie rodziców wychowywał się u krewnych w Puławach, Lublinie, Siedlcach i Kielcach. Brał udział w powstaniu styczniowym, ranny, znalazł się w więzieniu w Lublinie. Dwa lata studiował na wydziale matematyczno-fizycznym Szkoły Głównej. Podejmował różne prace zarobkowe, m.in. jako korepetytor. Zaczął publikować w prasie („Mucha”, „Kolce”) utwory satyryczne oraz pierwsze nowele i słynne *Kroniki* w „Kurierze Warszawskim”, które postawiły go w gronie najwybitniejszych polskich publicystów nie tylko doby pozytywizmu. Pracował nad własną teorią literatury i kompozycji powieściowej, co wyraziło się m.in. w krytycznej rozprawie o *Ogniem i mieczem* —> Henryka Sienkiewicza, 1884 oraz w polemice z Aleksandrem Świętochowskim *Słowo o krytyce pozytywnej*, 1900. Wydał m.in.: *Anielka*, 1880, *Powracająca fala*, 1880, *Antek*, 1881, *Grzechy dzieciństwa*, 1883, *Szkice i obrazki*, 1885, *Placówka*, 1885, *Lalka*, 1890, *Emancypantki*,
11. **REDLIŃSKI Edward** (ur. 1940), reporter, prozaik i dramaturg. Ukończył Politechnikę Warszawską; początkowo pracował jako dziennikarz. W latach 80. przebywał za granicą. Zadebiutował tomem

opowiadań *Liście z Rabarbaru*, 1967. Opublikował tomy reportaży (*Ja w nerwowej sprawie*, 1969, *Zgrzyt*, 1971), powieści *Konopielka*, 1972, *Awans*, 1972, *Dolorado*, 1994, a także dramaty, m.in. *Pustaki*.

Twórczość pisarza, zaliczana do „nurtu wiejskiego” wzbudzała szeroki rezonans. Zwłaszcza *Konopielka*, powieść odczytana przez jednych jako parodia tego nurtu, przez innych jako doskonały przykład mitotwórstwa i stylizacji. Pisarz przemówił własnym, odrębnym głosem, dając świadectwo rozpadowi świata dawnych wartości. **Raz jeszcze okazuje się - pisał Stanisław Burkot - iż siła mitów może być większa niż siła racjonalnych argumentów.** Redliński - demistifikator co krok przegrywa w *Konopielce* z Redlińskim - mitotwórcą.

12. **REYMONT Władysław** (właśc. **Stanisław Władysław Rejment**, 1867-1925), prozaik. Syn wiejskiego organisty, który początkowo szykował się do zawodu krawca, a następnie próbował sił w wielu profesjach, m.in. był aktorem. **Zmieniłem nazwisko i powlokłem się z tym teatrem po kraju - wspominał później - po miasteczkach, po kątach zapadłych. Bieda żarła, ale ta swoboda, życie pełne niespodzianek, wzruszeń, fantastyczność zaczęła mi się podobać. Talentu scenicznego nie miałem; grywałem wszystko.** Różne doświadczenia życiowe, w tym praca na kolei, stanowiły dla samouka doskonałe przygotowanie do przyszłej pracy pisarskiej. Debiutował na łamach prasy (1892), aby już wkrótce poświęcić się wyłącznie twórczości literackiej. W karierze literackiej pisarza przełomową rolę odegrał reportaż *Pielgrzymka do Jasnej Góry*, 1895. Początkowo nowelista (*Suka*, *Zawierucha*) i autor powieści związanych ze środowiskiem teatru, m.in. *Komediantka*, 1895. W 1895-99 powstała powieść o przemysłowej Łodzi *Ziemia obiecana*, zaś na lata 1899-1909 przypadła praca nad najwybitniejszym dziełem pisarza, powieścią *Chłopi*. W jego bogatym i różnorodnym dorobku literackim warto wymienić utwory inspirowane rewolucją 1905 roku (m.in. *Zabiłem*) oraz trzytomowe dzieło *itofc 1794*, 1913-18. Sukces *Chłopów* wśród czytelników nie wyczerpuje osiągnięć pisarza, który stworzył w swoim piśmiennictwie model nowoczesnej prozy psychologicznej, korzystającej z doświadczeń Dostojewskiego. Laureat literackiej Nagrody Nobla (1924).

PROZA Reymonta w dużej mierze nosi cechy dokumentu społecznego. Pisarz pozostawał pod wpływem naturalizmu. *Komediantka* i *Fermenty* to powieści o wyraźnej naturalistycznej tendencji. Autor ukazując bunt młodej kobiety, Janki Orłowskiej; która w teatrze poszukuje sensu życia, poddaje ją psychologicznej i socjologicznej próbie. Janka, która podobnie jak Reymont, czmychnęła z domu rodzinnego do teatru, przeżywa wszystkie fazy teatralnej infekcji; od fascynacji i oczarowania, poprzez »rosnące rozczerwanie aż po odrzucenie i pożegnanie teatru na zawsze. Janka Orłowska czyni to na sposób melodramatyczny: nie widząc już dla siebie miejsca na świecie, truje się (nieskutecznie) w hotelowym pokoju. Potem powraca ostatecznie po psychicznych „fermentach” do realiów życia społecznego. Realia te - w warunkach tworzącego się miasta-potwora, uprzemysławianej Łodzi, oddaje pisarz w *Ziemi obiecanej*. Jest to powieść utrzymana nieomal w ryzach reportażu, będąca wyrazem protestu przeciw bezdusznej, zaborczej kapitalizacji. Nie oznacza to jednak, że Reymont zajmuje stanowisko rewolucyjne. W tej pierwszej polskiej powieści o nowoczesnym przemyśle krytyka ogranicza się do form zbijania fortun, ale nie dotyka podstaw ustroju.

Twórczość pisarza określanego **antyklasycznym klasykiem** (Tadeusz Drewnowski) sprawiała znaczne trudności interpretatorom. Próbowano nieskutecznie klasyfikować tę twórczość wedle kryteriów przynależności do rozmaitych prądów literackich. Niekiedy uznawano w Reymonce arcypozytywistę, niekiedy impresjonistę, kiedy indziej naturalistę, ekspresjonistę czy modernistę. Wszystkie te klasyfikacje, nie wyczerpywały jednak zjawiska, jakim było samorodnej ale zarazem wyrafinowane piśmiennictwo Reymonta, łączące wiele dopływów i tradycji literackich w sposób harmonijny i jemu tylko właściwy. Niewątpliwym dla wszystkich był niezwykle zmysł obserwacji pisarza, jego umiejętność przemawiania wieloma „językami”, posługiwanie się gwarą chłopską, językami zawodowymi i środowiskowymi, zmysł „oka” i „ucha”, a także skłonność do nadawania potocznym wydarzeniom rangi symbolicznej.

13. **RÓŻEWICZ Tadeusz** (ur. 1921), wybitny poeta, dramaturg i prozaik. W okresie okupacji walczył w szeregach partyzantki AK. Doświadczenia wojenne wywarły wielki wpływ na charakter jego poezji **po Oświęcimiu**, w której pokoleniowa świadomość wielkiej katastrofy kultury odgrywała główną rolę. Różewicz zrewolucjonizował poezję i dramaturgię polską, wprowadzając nowe środki wyrazu i podważając obowiązujące wzorce. Opublikował m.in. tomy poetyckie: *Niepokój*, 1947, *Czerwona*

rękawiczka, 1948, *Równina*, *Poemat otwarty*, *Formy*, *Nic w płaszczu Prospera*, *Plaskorzeźba* a także dramaty: *Kartoteka*, 1960, *Grupa Laokoona*, *Świadkowie*, albo *Nasza mała stabilizacja*; *Białe małżeństwo*, *Do piachu*, *Pułapka*, 1984. Dwa pierwsze powojenne tomy poezji Różewicza wyrażały nowymi środkami niepokój pokolenia wojennego, próbującego uwolnić się od koszmaru wojennej przeszłości i poczucia kulturowej klęski. Przeżyciom ocalonych, trawionych gorączką wspomnień wojennych, towarzyszy Różewicz w późniejszych, okresach swej twórczości, kiedy poszukuje nowego ładu i, jak opisano, **świeckiego sacrum**, ocalającego godność człowieka.

14. **STAFF Leopold** (1878-1957), poeta, tłumacz. Studiował prawo, filozofię i romanistykę na Uniwersytecie Lwowskim im. Jana Kazimierza. Podróżował do Włoch i Francji 1902-03. Redagował słynną bibliotekę „Symposion” 1909-14, przynoszącą klasyczne dzieła światowej myśli filozoficznej i literackiej. Sam dużo tłumaczył, m.in. pisma → F. Nietzschego. Od 1918 zamieszkał w Warszawie, współredagował miesięcznik „Nowy Przegląd Literatury i Sztuki”, był członkiem PAL, 1933-39 wiceprezesem tej organizacji. Okres okupacji hitlerowskiej i powstania spędził w stolicy biorąc udział w tajnym nauczaniu. Laureat licznych nagród literackich, w tym dwukrotnie państwowej 1927 i 1951. Doktor h.c. Uniwersytetu Warszawskiego 1939. Wydał m.in. poezje: *Sny o potędze*, 1901, *Dzień duszy*, 1903, *Ptacom niebieskim*, 1905, *Gałęż kwitnąca*, 1908, *Uśmiechy godzin*, 1910, *W cieniu miecza*, 1911, *Łabędź i Lira*, 1914, *Siew doli*, 1916, *Tęcza łez i krwi*, 1918, *Ścieżki polne*, 1919, *Szumiąca muszla*, 1921, *Żywiąc się w locie*, 1922, *Ucho igielne*, 1927, *Wysokie drzewa*, 1932, *Barwa miodu*, 1936, *Martwa pogoda*, 1946, *Wiklina*, 1954, *Dziewięć muz*, 1958; poemat *Mistrz Twardowski*, 1902; dramaty: *Skarb*, 1904, *Godiwa*, 1906, *Igrzysko*, 1909, *Wawrzyny*, *To samo*, 1912, *Południca*, 1920; monografia: *Michał Anioł*, 1934; *Pisma*, t.1-19, 1931-34, *Poezje zebrane*, 1.1-5, 1967, *Wybór poezji*, wstęp Mieczysław Jastrun, Biblioteka Narodowa, 1963, *W kręgu literackich przyjaźni. Listy*, oprac. Jadwiga Czachowska i Irena Maciejewska, 1966.

POEZJA tego autora, aktywnego literacko w ciągu kilku epok, łączy w sobie wiele różnorodnych składników filozoficznych i artystycznych. Początkowo były to zainteresowania filozofią Schopenhauera i Nietzschego oraz Stanisława Brzozowskiego, romantyzmem, dziełem Norwida oraz prądami niesionymi przez modernizm europejski. Pisała Irena Maciejewska, że **o znaczenia i miejscu Staffa w poezji polskiej nie zdecydowały te mniej lub bardziej sugestywne obrazy.**

15. **TUWIM Julian** (1894-1953); poeta, satyryk, autor książek dla dzieci, tłumacz. Po ukończeniu gimnazjum w Łodzi studiował, 1916-1918, prawo i filozofię na Uniwersytecie Warszawskim. Współpracował z czasopismami „Pro arte et studio” i „Skamander” (których był współzałożycielem wraz z grupą młodych poetów, zwanych potem skamandrytami),- „Wiadomości Literackie”, „Szpilki”, „Cyrulik Warszawski” i in. Współtwórca kabaretu Pikador oraz kierownik literacki scen - Qui Pro Quo, Banda. We wrześniu 1939 wyjeżdża przez Rumunię do Francji, a następnie do Brazylii, potem osiadł na pięć lat w Nowym Jorku. W 1946 powrócił do kraju. W 1951 otrzymał nagrodę państwową. Był autorem znakomitych przekładów z poezji łacińskiej i rosyjskiej (zwłaszcza Puszkina np. *Eugeniusz Oniegin*); a także twórcą wielu antologii literackich, wierszy dla dzieci (słynna *Lokomotywa*) oraz autorem licznych tekstów popularnych po dziś dzień piosenek i kabaretowych monologów. Wydał m.in. poezje: *Czyhanie na Boga*, 1918, *Sokrates tańczący*, 1920, *Siódma jesień*, 1922, *Wierszy tom czwarty*, 1923, *Słowa we krwi*, 1926, *Rzecz czarnolesska*, 1929, *Biblia cygańska i inne wiersze*, 1933, *Jarmark rymów*, 1934, *Treść gorejąca*; 1936, *Kwiaty polskie*, 1949; antologie: *Cztery wieki fraszki polskiej*; 1937, *Polska nowela fantastyczna*, 1949, wyd. II 1952, a także *Czary i czarty polskie* oraz *Wypisy czarnoksiężskie*, 1923, *Polski słownik pijacki i antologia bachiczna*, 1935 (wznów. 1959); pośmiertnie: *Księga wierszy polskich XIX w.*, 1.1-3, 1954; *Cicer cum caule, czyli Groch z kapustą. Panopticum i archiwum literatury*, t. 1-3, 1958-63; *W oparach absurdu*, 1958; *Dzieła*, t. 1-5, 1955-1964; *Wiersze wybrane*, oprac. M. Głowiński, Biblioteka Narodowa, wyd. II, 1969; *Wiersze zebrane*, oprac. A. Kowalczykowa, 1.1-2, wyd. III, 1975; *Poezje wybrane*, oprac. R. Matuszewski, 1977.

POEZJA autora *Czyhania na Boga* wniosła do literatury polskiej nowe tony artystyczne i tematy czerpane z życia codziennego różnych warstw społecznych, uznawane do niedawna za „niepoetyckie”. Autor posługiwał się chętnie językiem potocznym i codziennym, rodzącym się w środowisku miejskim, które dla niego było nosicielem wielkich sił witalnych, postępowych poglądów, a zarazem siedliskiem nędzy i chorób (Bałuckie limfatyczne dzieci) oraz mieszczańskiej kołtunerii. Sięgał też do doświadczeń poezji światowej: rosyjskiego futuryzmu i niemieckiego ekspresjonizmu, nawiązywał do twórczości W.

Whitmana, A. Rimbauda, W. Majakowskiego. Głosił w młodości swoistą filozofię: pełen witalizmu i sensualizmu kult życia i cywilizacji, odrzucał martwe konwenanse poetyckie poprzedników z Młodą Polską na czele, dążył razem z futurystami do dynamizacji słowa i wizji poetyckiej. Czerpał z różnych źródeł, przetwarzał je jednak we własnym tyglu poetyckim w dzieło oryginalne i całkowicie własne. Pisał Artur Sandauer w książce *Poeeci trzech pokoleń*, że **Tuwim zastał lirykę polską ziemiańską i staroświecką, a zostawił ją demokratyczną i nowoczesną. Odświeżył jej tematykę przez nowy pejzaż i nowego bohatera; odświeżył jej technikę przez nowe metody obróbki słowa, któremu nadał szlif i ostrość diamentu.**

Żywiołem tej poezji było miasto, domy, sklepy, ulice i ludzie zwyczajni, pospolici: fryzjer, urzędnik, **straszny mieszczański**, telegrafista ze stacji Chandra Unyńska. A także natura i przyroda: trawa, zieleń, wiatr (słynny wiersz *Dwa wiatry*). Pojawia się z czasem (od tomu *Słowa we krwi*) coraz to wyraźniejsza w tej poezji nuta społeczna, pełne humanitarne współczucie akcenty wobec przejawów nędzy i klasowych nierówności oraz ostra krytyka politycznej rzeczywistości okresu międzywojennego, przecucie totalitaryzmu i wojny. Jako autor *Rzeczy czarnońskiej*, demonstrował postawę miłośnika tradycji, czerpał z poezji antyku (z Horacym na czele), nawiązywał do, tradycji polskiej poezji narodowej, zwłaszcza -> Kochanowskiego. W *Biblii cygańskiej* poeta idzie jeszcze wyraźniej w stronę tradycji klasycznej **alchemii słowa**, rodzącej się z pasji słowotwórczo-językowej, ale podtekst społeczny tego zwrotu ma swe źródło w poczuciu osamotnienia i wyobcowania w świecie narastającej grozy nowych systemów politycznych, widma wojny i rasizmu. Świadectwem tego jest akcentowanie postawy indywidualistycznej, ironicznej wobec masowych uniesień, *Wiersz z głuchym końcem...*, *Złota polska jesień*, *Wierc*, a także nuty pasji antymieszczańskiej, *Mieszkańcy*, *Luksus*, współczucie dla krzywdzonego-proletariatu, np. *Nędza*, *Wiersz o umarłej nadziei*, *Noc ubogiego człowieka oraz* drastycznie wyrażonego pacyfizmu i buntu przeciw tendencjom militarystycznym (wiersz *Do prostego człowieka*, który wzbudził tyle polemik w środowiskach konserwatywnych).

Ataki kół nacjonalistycznych; i faszystujących pobudziły temperament polemiczny poety, co wyraziło się zaostreniem tonacji polemicznej jego utworów satyrycznych, zawartych w obszernym wyborze w tomie *Jarmark rymów*. Z innych utworów satyrycznych największe, osiągnięcie stanowi poemat *Bal w operze* (powst. 1936.; wyd. 1946)., ukazujący w groteskowej formie pełnej grozy i demaskatorskiej pasji obraz elity ówczesnej Polski wraz z przecuciem nadciągającej katastrofy dziejowej, końca epoki. **Kabaret przerasta tu -** pisał Sandauer - **w Apokalipsę, sala balowa ogarnia glob ziemski, uczestnicy identyfikują się z ludzkością, wszystko dokonane w oślepiającym świetle magnezji, w okrutnym lśnieniu wizji poetyckiej.**

16. **TWARDOWSKI Jan** (ur. 1916), poeta, ksiądz katolicki, kaznodzieja. W czasie okupacji żołnierz AK, uczestnik powstania warszawskiego. Studiował najpierw polonistykę na Uniwersytecie Warszawskim, a potem w seminarium duchownym. Jest rektorem kościoła sióstr Wizytek w Warszawie. Debiutował przed wojną tomem wierszy *Powrót Andersena*, 1937, a po wojnie wydał zbiory, m.in.: *Znaki ufności*, 1970* *Niebieskie okulary*, 1980, *Który stwarzasz jagody*, 1983, *Na osiołku*, 1986, *Sumienie ruszyło*, 1989, *Nie martw się*, 1992 oraz obszerny* wybpr z całej twórczości *Wiersze*, ze wstępem W. Smaszcza, 1993.

T., to jeden z największych polskich liryków religijnych, uprawia twórczość odległą od tradycyjnych wzorów poezji wyznaniowej, dewocyjnej spekulacji teologicznej. Jego wiersze wyrastające tyleż z doświadczeń kapłańskich co i ludzkich po prostu, zawierają bardzo osobiste spojrzenie na losy i postawy konkretnych i żywych ludzi, na zagadnienia wiary, na świat przyrody, który jest - jak wyznaje sam autor zbiorem rzeczy egzystujących. I dlatego lubię nazywać po imieniu drzewa, kwiaty, kamienie. Widzę bowiem dzieciola, kosa, bociana, słonia, pstrąga, ślaza, borsuka, wrotycz* makolągwę - konkretny, nie anonimowy świat. Jest w tej poezji bardzo-swoista i pełna uroklivego poczucia humoru próba analizy psychiki człowieka współczesnego, poddanego presji zwątpienia w teologiczny porządek i sens świata.

17. **WYSPIAŃSKI Stanisław** (1869-1907), dramaturg, poeta i malarz; reformator teatru. Studia malarskie ukończył u Jana Matejki. Początkowo rozpoczął współpracę z teatrem krakowskim jako malarz-dekorator. Później na scenie Teatru Miejskiego miały miejsce prapremiery: **Warszawianki**, 1898, **Lelewela**, **Wesela**, 1901, **Wyzwolenia**, 1903. Równolegle do dramaturgii zajmował się ilustracją książkową, tworzył projekty przestrzenne, wnętrza, opracowania scenograficzne i projekty witraży.

W malarstwie portretowym zachwyty budziła jego technika pastelowa. Pozostawił po sobie także rapsody historyczne i liryki.

Wyspiański odnowił język teatru i dramatu, wiążąc tradycję tragedii antycznej ze współczesnymi ideami filozoficznymi (teorie Nietzschego) i awangardowymi kierunkami artystycznymi. Początkowo pozostawał pod wpływem symbolizmu (zwłaszcza Maurice'a Maeterlincka) i filozofii sztuki syntetycznej Ryszarda Wagnera. Tematyka jego dramatów była inspirowana przeszłością narodową (*Warszawianka*), a także charakterystycznymi dla modernizmu namiętnościami (wyniszczająca, zakazana miłość w *Kłotwie*, 1899). Fabułę tych tragedii nasycił Wyspiański antycznym fatalizmem, dzięki czemu stają się te dramaty współczesnym odpowiednikiem tragedii losu. W miarę zdobywania doświadczeń deklaratywność postaci i papierowość konfliktów, widoczne zwłaszcza w *Warszawiance*, ustępują oryginalnemu ujęciu podstawowych dylematów moralnych, ideowych i politycznych. Talent poety rozkwita w dramatach rozrachunkowych (*Wesele*, *Wyzwolenie*). Poeta stosuje tu różnorodne środki wyrazu, wpisując w teatralną metaforę zarówno wątki fantastyczne (osoby dramatu w *Weselu*), mitologiczne (boginie greckie w *Nocy listopadowej* czy Erynie w *Wyzwoleniu*), jak i publicystyczne (dialog Konrada z Maskami w *Wyzwoleniu*). Wszystko to stwarza oryginalny kształt dramaturgii w duchu symbolizmu, ale będący zarazem dowodem przezwyciężenia ograniczeń symbolizmu (wpływy ekspresjonizmu). W swoich dramatach poeta zdaje egzamin jako inscenizator, wpisując w nie wyraziście zarysowaną wizję sceniczną (szopkowy charakter *Wesela* czy też *genius loci* *Wyzwolenia* - teatr, Łazienki królewskie w *Nocy listopadowej* itp). Reformatorskie koncepcje inscenizatorskie Wyspiańskiego znalazły także wyraz w jego pracy o szekspirowskim *Hamlecie*.

18. **ŻEROMSKI Stefan**, pseud. Maurycy Zych, Józef Katerla (1864—1925), powieściopisarz, dramaturg, publicysta. Wychowywał się na Kielecczyźnie. Rodziców stracił wcześniej, w gimnazjum kieleckim utrzymywał się z udzielania korepetycji. W 1886 roku wstąpił do Szkoły Weterynaryjnej w Warszawie, którą opuścił z braku środków do życia. Pracował jako guwerner we dworach szlacheckich, potem w Muzeum Narodowym Polskim w Rapperswilu (Szwajcaria) i bibliotece ordynacji Zamoyskich w Warszawie. Często przebywał w Nałęczowie i Zakopanem dla ratowania zdrowia. Wydał wiele tomów opowiadań i powieści, m.in. *Opowiadania*, 1895, *Rozdziobią nas kruki, wrony*, 1895, *Szyfowe prace*, 1897, *Ludzie bezdomni*, 1899, *Popioły*, 1904, *Echa leśne*, 1905, *Sen o szpadzie*, 1905, *Nagi bruk*, 1906, *Dzieje grzechu*, 1908, *Wierna rzeka*, 1912, *Uroda życia*, 1912, *Walka z szatanem*, 1916-19, *Wiatr od morza*, 1922, *Przedwiośnie*, 1924; dramaty: *Róża*, 1909, *Sulkowski*, 1910, *Ponad śnieg bielszym się stanę*, 1921, *Turoń*, 1923, *Uciekła mi przepióreczka*, 1924; poematy prozą: *Wisła*, 1918, *Międzymorze*, 1924, *Puszcza jodłowa*, 1925, publicystyka *Snobizm i postęp*, 1922 oraz pośmiertnie *Elegie i inne pisma literackie i społeczne*, 1928, *Dzienniki*, 1953-56.

Bibliografia

1. Januszewski T., *Słownik Pisarzy i Lektur*, Warszawa 2001r.
2. Poznański J., Tarkowski S., *Słownik lektur dla klas 1-3 gimnazjum*, Warszawa 200r.